

II. ЭТНОСАЯСИ ТРЕНДТЕР

ETHNOPOLITICAL TRENDS

ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИЕ ТРЕНДЫ

ӘОЖ 34.096
ҒТАХТК 15.81.57

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕДИАЦИЯ ИНСТИТУТЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ

Талшын Италиева *

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі жанындағы
«Қоғамдық келісім» республикалық мемлекеттік мекемесінің
Жобаларды іске асыру және ҚХА құрылымдарымен жұмыс жөніндегі
басқармасының бас сарапшысы

Қазақстан, Астана

e-mail: italieva.t@qkelisim.kz

Елдос Жұмағұлов

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі жанындағы
«Қоғамдық келісім» республикалық мемлекеттік мекемесінің
Жобаларды іске асыру және ҚХА құрылымдарымен жұмыс жөніндегі
басқармасының жетекші сарапшысы

Қазақстан, Астана

e-mail: zhumagulov.e@qkelisim.kz

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы медиация институтын дамыту мәселелері қарастырылады. Авторлар медиация және этномедиация түсініктерін, даулар мен жанжалдарды шешуде медиацияны қолдану тәжірибесін талдайды, сондай-ақ Қазақстандағы медиаторлардың қызметін реттейтін заңнамалық базаны сипаттайды. Медиация кабинеттерінің қызметі және олардың кейінгі жылдардағы жұмыс нәтижелері көрсетілген. Мақалада медиация институтының даму перспективалары талқыланады және оның жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстар қарастырылады. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы медиация мәселелермен және жанжалдарды шешумен айналысатын мамандар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Түйін сөздер: жанжал, реттеудің балама әдісі, медиация, этномедиация, этнос.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития института медиации в Республике Казахстан. Авторы анализируют понятия медиации и этномедиации, опыт применения медиации в разрешении споров и конфликтов, а также описывают законодательную базу, регулирующую деятельность медиаторов в Казахстане. Отражена деятельность кабинетов медиации и результаты их работы в последние годы. В статье обсуждаются перспективы развития института медиации и предлагаются рекомендации по улучшению его работы. Результаты исследования могут быть полезны специалистам, занимающимся вопросами медиации и разрешением конфликтов в Казахстане.

Ключевые слова: конфликт, альтернативный метод регулирования, медиация,

ЭТНОМЕДИАЦИЯ, ЭТНОС.

Abstract. The article discusses the issues of the development of the mediation institute in the Republic of Kazakhstan. The authors analyze the concepts of mediation and ethnomeditation, the experience of using mediation in resolving disputes and conflicts, and also describe the legislative framework regulating the activities of mediators in Kazakhstan. The activity of mediation offices and the results of their work in recent years are reflected. The article discusses the prospects for the development of the mediation institute and offers recommendations for improving its work. The results of the study may be useful to specialists dealing with mediation and conflict resolution in Kazakhstan.

Keywords: conflict, alternative method of regulation, meditation, ethnomeditation, ethnicity.

Кіріспе

Қақтығыстар кез-келген қоғамның ажырамас бөлігі болып табылады, өйткені адамдардың өмірге деген қызығушылықтары, қажеттіліктері мен көзқарастары әртүрлі. Азаматтар мен ұйымдар өзара дау-жанжалдарды дәстүрлі түрде сот арқылы шешуге тырысады. Сот жүйесінің жүктемесі орасан. 2022 жылдың мәліметтеріне сәйкес, еліміздегі әртүрлі деңгейдегі соттар 780 мың азаматтық және 9 мыңнан астам әкімшілік істерді қарастырған [1]. Барлық келіспеушілікті сот арқылы шешу мүмкін емес. Ал реттелмеген дау-жанжалдар жеке адамдар үшін де, жалпы қоғам үшін де ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін.

Шиеленістерді реттеудің балама жолдарының бірі - медиация. Медиация институты адамдарға шиеленістерді соттың және басқа органдардың қатысуынсыз шешуге көмектеседі. Бұл дау-жанжалдарды шешуге кететін уақыт пен шығындарды қысқартуға, сондай-ақ жанжал тараптары арасындағы қарым-қатынасты сақтауға мүмкіндік береді. Сондықтан медиация институтын дамыту қоғам үшін маңызды міндет болып табылады.

Бұл зерттеудің мақсаты еліміздегі медиация институтының қалыптасу процессін және оның тиімділігін зерттеу болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- медиация ұғымына байланысты түсініктерді талдау;
- қоғамдық өмірдің түрлі салаларында медиацияны қолдану тәжірибесін зерделеу;
- этномедиация және оны дамытудың маңыздылығын анықтау;
- медиация институтының Қазақстандағы қалыптасу барысын және алғашқы нәтижелерін қарастыру;
- қоғамда медиацияны дамыту перспективаларын анықтау.

Материалдар және әдістер

Зерттеудің әдіснамалық негізі - индукция және дедукция принциптерін қамтитын танымның жалпы ғылыми диалектикалық әдістері болды. Бұл зерттеуде әдебиеттерді талдау әдісі, сондай-ақ медиацияға қатысушылардан сұрау әдісі қолданылды. Сауалнама жүргізу үшін медиация процесі, оның тиімділігі және қатысушылардың қанағаттануы туралы сұрақтарды қамтитын сауалнама жасалды. Алынған мәліметтер статистикалық талдау арқылы өңделді.

Зерттеудің нормативтік базасы: медиацияға қатысты Қазақстан Республикасы құқықтық-нормативтік актілері болып табылады.

Нәтижелер және талқылау

Тараптар арасындағы қарым-қатынасты сақтау үшін медиация мен диалог әдістерін қолдана отырып, қақтығыстарды бейбіт жолмен шешуді үйрену маңызды. Медиация ұғымына келетін болсақ беделді Ұлыбританиялық UK Mediation медиаторлар ассоциациясы берген анықтамаға сәйкес «Медиация - бейтарап үшінші тарап қақтығысты шешу үшін екі (немесе одан да көп дауласушыларға) бірлесіп жұмыс істеуге көмектесетін процесс. Кез келген келісімнің шарттарын медиатор емес, диспутанттар анықтайды. Медитация әдетте өткен шақтағы мінез-құлыққа емес, болашаққа бағытталған» [2]. Barbara Phillips ойынша медиация - үшінші жақтың қатысуымен өтетін келіссөздер: «медиатор адамдарға келіссөздерді неғұрлым тиімді өткізуге көмектеседі. Олар шиеленіске барғаннан гөрі жақсы шешім табуға көмектесіп, ортақ мүддеге жауап беретін мүддені ескеруге мүмкіндік береді» [3]. Бұл анықтамалардан түйетін ойымыз медиатор бейтарап тұлға ретінде екі жақтың өзара келісімге келуіне ықпал жасайды. Екіжақты сот тартыстарына қарағанда медиация үшжақты процесс болып табылады. Ол үшінші жақтың қатысуын қарастырады және ол жақ бейтарап ұстанымда болады, екі жақтың тиімді шешім қабылдауына көмектеседі.

Медиацияның сот тартыстарына қарағанда артықшылықтарын келесі жағдайлардан көре аламыз:

- *дау-жанжалдарды тезірек және үнемді шешу.* Медиация бірнеше күн немесе апта ішінде аяқталуы мүмкін, ал сот процестері айлар мен жылдарға созылуы мүмкін, Медиация құны әдетте сот шығындарынан төмен;

- *икемділігі және қатысушылардың процесті бақылау мүмкіндігі.* Медиаторлар қатысушылармен барлық тараптарға сәйкес келетін шешім табу үшін жұмыс істейді, ал сотта судья шешім қабылдайды және қатысушылардың процесті бақылайтын құқықтары жоқ;

- *қарым-қатынасты сақтайтын шешім.* Медиация ынтымақтастық пен компромисске келуге негізделгендіктен, қатысушылар көбінесе дау шешілгеннен кейін сот процесінен өткеннен гөрі достық қарым-қатынасты сақтай алады;

- *құпиялылық.* Барлық материалдар жария болған соттан айырмашылығы, медиация құпия түрде өткізіледі, яғни барлық талқылаулар мен материалдар құпия болып қалады;

- *қарым-қатынас пен түсінуді жақсарту.* Медиаторлар қатысушыларға бір-бірін жақсы түсінуге және ортақ тіл табуға көмектеседі, бұл болашақта байланыс пен ынтымақтастықты жақсарта алады;

Қазақстанда «Медиация туралы» Заң 2011 жылғы 5 тамызда күшіне енді. Осы Заң ҚР-да медиацияны ұйымдастыру саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді, оның принциптері мен өткізу рәсімін, сондай-ақ медиатордың мәртебесін айқындайды. Заңда көрсетілгендей медиацияның мақсаты – дауды шешудің медиация тараптарын қанағаттандыратын нұсқасына қол жеткізу

және тараптардың дауласушылық деңгейін төмендету. Медиацияның негізгі қағидаттары: еріктілік, құпиялылық, өзара сыйластық, тараптардың теңдігі, медиатордың бейтараптығы мен рәсімнің ашықтығы деп анықталған [4].

Медиация қандай жағдайда қолданылуы мүмкін? Медиацияның басты артықшылығы оның әмбебап сипатта болуы. Іс жүзінде кез-келген дауды оның көмегімен шешуге болады;

1. *Ажырасу, ата-ана жауапкершілігін анықтау және мүлікті бөлу сипатындағы отбасылық даулар.*

2. *Әріптестер арасындағы немесе компания мен оның клиенттері арасындағы қақтығыстар сипатындағы корпоративтік даулар.*

3. *Жер құқығы немесе жылжымайтын мүлік мәмілелері сипатындағы жылжымайтын мүлік даулары.*

4. *Жұмысшылар мен жұмыс берушілер арасындағы қақтығыстар сияқты еңбек құқығы саласындағы даулар.*

5. *Авторлық құқықты немесе патенттік құқықты бұзу сипатындағы зияткерлік меншік даулары.*

6. *Денсаулық сақтау саласындағы даулар, мысалы, пациенттер мен денсаулық сақтау мекемелері арасындағы даулар.*

7. *Студенттер мен оқу орындары арасындағы немесе оқытушылар мен әкімшілік арасындағы даулар сияқты білім беру саласындағы даулар.*

8. *Азаматтық құқық саласындағы даулар, мысалы, келісім-шарттар немесе зиянды өтеу туралы даулар.*

Сонымен бірге медиацияны этникалық қақтығыстарды реттеуде қолдануға болады. Мұндай жағдайларда медиаторлар мәдени айырмашылықтарға ерекше назар аударып, медиация процесін жүргізу кезінде оларды ескеруі керек. Этносаралық татуласу және медиатор мамандарының қатысуы қажет болуы мүмкін.

Мемлекетаралық және этносаралық қақтығыстардағы медиация - адами қатынастардың осы нәзік салаларындағы қақтығыстарды шешудің жалғыз жолы. Бұл құралдың айрықша сипатын түсіну үшін этносаралық қақтығыстардың сипатын тереңірек қарастырған жөн. Этносаралық қақтығыстар жеке қақтығыстар деп аталады.

Т. Дронзинаның пікірінше: «сәйкестік (идентичность) – адам өмірінің ең маңызды» активі. Оны сақтауға деген ұмтылыс адамдардың мотивациясы мен іс-әрекетіне қатты әсер етеді. Жеке тұлғаны сақтауға деген ұмтылыс - бұл адамның мінез-құлқының қуатты қозғалтқышы, мүмкін өзін-өзі сақтау инстинктінен гөрі күшті. Сәйкестік күшті сезімдер мен күшті эмоцияларды тудырады. Мысалы, лингвистикалық сәйкестік бізді өз тіліміздің сұлулығына мақтан тұтады, әлемде осы тақырыпта жазылған көптеген әдемі өлеңдер бар. Біздің діни болмысымыз мәңгілік сұрақтарға жауап береді: адам өмірінің мәні неде, ғаламның тәртібі қандай, күн сайын біздің алдымызға қойылған дилеммалармен қалай күресуге болады. Біздің ата-анамыздың жеке басы бізді жақсы көретін және жақсы көретін балаларымыз болғандықтан бақытты етеді» [5].

Жоғарыда келтірілген мысалдардан әрқайсымыздың жеке басымыздың бірнеше түрі бар екенін көруге болады: адам, жыныстық, этникалық, кәсіби, аймақтық, лингвистикалық, діни, спортпен байланысты және т.б. Тек бір сәйкестікке назар аудару - фанатизм. Медиацияның алтын ережесі осыдан туындайды: тараптарға олардың бірнеше сәйкестігін көрсету және қақтығыстың кумулятивті сипатқа айналуына жол бермеу, яғни айырмашылық белгілерінің тереңдей түсуі. Алайда, сәйкестілік тек сезімдер мен эмоциялардың бастауы ғана емес. Ол біздің «мен» негізгі когнитивтік жүйелердің бірі, біздің кім екенімізді және өмірдегі және қоғамдағы орнымызды түсінуге көмектесетін дәл танымдық құрал.

Бұл сәйкестіктің біз үшін ең құнды екенін және неге біз оны кез келген жағдайда сақтауға, соның ішінде ресурстарды, байлықты, уақытты және кейде өмірді құрбан етуге тырысатынымызды түсіндіреді. Сәйкестікке кез-келген қол сұғушылық агрессивті әрекет ретінде қабылданады, сондықтан жауап көбінесе агрессивті болады. Медиацияның тағы бір алтын ережесі осыдан туындайды: жанжалдағы тараптардың жеке басын терең құрметтеу және олардың жеке басына тиіспеу. Мүдделер мен ұстанымдар туралы келіссөздер жүргізуге болады, сәйкестік туралы - мүмкін емес.

Л. Хочиеваның пікірінше «медиацияны этносаралық қатынастар сияқты күрделі салада қолдану тек жанжалды шешу ғана емес. Жанжал тараптары арасындағы қарым-қатынасты жақсартудың оң динамикасы да маңызды. Әрбір қатысушы тыңдалуы керек және барлық басқа тараптар оған құрметпен қарауы керек. Бұл қақтығыстың одан әрі таралуын тоқтатуға көмектеседі, яғни оның өршуіне жол бермейді» [6].

Бұл бағытта Қазақстан халқы Ассамблеясының - Қазақстан Республикасында этносаралық келісімді қамтамасыз етуге арналған бірегей институттың қызметі басты маңызға ие. Даулы мәселелерді реттеудің медиативтік нысандарының басымдығы бастапқыда Ассамблея қызметіне енгізілген. «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңның 6-бабының 11-тармақшасына сәйкес Ассамблея қызметінің негізгі бағыттарының бірі - келіспеушіліктер мен дауларды реттеу, этносаралық қатынастар саласындағы жанжалды жағдайларға жол бермеу және оларды шешуге қатысу жөнінде ұсынымдар әзірлеу және практикалық шараларды іске асыру болып табылады. «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» заңда көзделген өкілеттіктерге сәйкес Ассамблея - этносаралық сипаттағы ықтимал даулы жағдайларға байланысты барлық қоғамдық қатынастардың белсенді қатысушысы [7].

Бүгінгі таңда этникалық қақтығыстарды реттеу мәселесі маңызды саяси мәселе болып табылады. Бұл қақтығыстардың салдары мемлекеттік дамуға, мемлекеттердің халықаралық имиджіне өте жағымсыз әсер ететінін, адам шығынына әкелетінін дәлелдеудің қажеті жоқ.

Этносаралық қақтығыстарды реттеу және тоқтату кез-келген полиэтникалық қауымдастықтың өмір сүруінің маңызды қажеттілігі болып табылады. Жанжалды этносаралық қатынастар, олардың даму сипаты мен тенденциялары кез-келген мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық, мәдени

және саяси дамуының негізгі процестеріне әрдайым теріс әсер етеді. Олар әлеуметтік даму барысын кешіктіріп, бұзып қана қоймайды, сонымен қатар оның бүкіл бағытын өзгерте алады, жаңа жағымсыз тенденцияларды тудырады, басқа ұрпақтардың болашақ қақтығыстарының негізін қалайды.

Этникалық қақтығыстарда, басқалар сияқты, медиацияның да өз орны бар. Бұл негізінен сот шешіміне жатпайтын этникалық қақтығыстар, медиацияның рөлі қаншалықты зор екенін көрсетеді. Медиацияның рөлі этносаралық диалогты қолдауға, мәдениетаралық қарым-қатынасты жақсартуға, бір-бірін жақсы түсінуге дейін азаяды. Этносаралық жанжал әрдайым ұтымды бағалауға жатпайтын қажеттіліктер мен құндылықтарға негізделгендіктен, медиатор «мәмілеге» емес, ондаған жылдар бойы бейбіт қатар өмір сүре алатындығын көрсеткен әртүрлі этникалық сәйкестіктердің өзара бейімделуіне ұмтылуы керек. Бұл медиацияның үлкен әлеуметтік миссиясы, ол тек осы қақтығысты шешуге ғана емес, дамушы экономикалары бар елдердің демократиялық көкжиегін кеңейтеді.

2015 жылғы тамызда Қазақстан халқы Ассамблеясының кеңейтілген отырысында ҚХА медиация кеңесін құру мәселесі қаралып 2016 жылы «Қазақстан халқы Ассамблеясы жанындағы Медиация кеңесі туралы» ереже бекітілді. Бүгінгі күні 1 республикалық және 20 өңірлік медиация кеңестері жұмыс істейді.

Медиация кабинеттерінде медиаторлар азаматтарға көмек көрсететін, кеңес береді. Медиацияның сот процесіне қарағанда артықшылықтары туралы түсіндіріп, соның арқасында жанжалды жағдайлардың көпшілігі сотқа жүгінгенге дейін шешуге мүмкіндік туындайды.

Бүгінгі таңда ҚХА медиациясы өңірлер медиациясы кабинеттерінің қызметі шеңберінде құқықтық көмекпен бірге этномедиация да дамуда. Этномедитация институты жаңа және этносаралық сипатқа ауысуы мүмкін жанжалды жағдайлардың алдын алу және оларға жауап беру тұрғысынан маңызды. Бүгінгі таңда Этномедитация орталығы Қазақстан Республикасы МАМ жанындағы Қолданбалы этносаяси зерттеулер институтының базасында құрылған. Жалпы, институттың мамандануын ескере отырып, ол этномедиаторларды даярлау процесін ұйымдастыруда басты әдіснамалық және үйлестіруші орталық болуға тиіс.

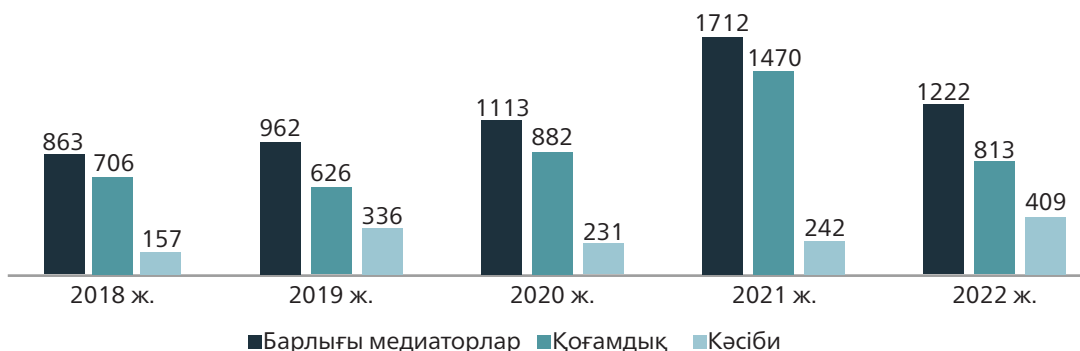
ҚХА республикалық Медиация кеңесі ҚР Жоғарғы Сотымен, ҚР Судьялар Одағымен, «Атамекен» Ұлттық Кәсіпкерлер палатасымен, Республикалық адвокаттар алқасымен, Республикалық нотариаттық палатамен, ҚР Адам құқықтары жөніндегі уәкілімен, «Тұран-Астана» мемлекеттік емес университетімен өзара ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қойған.

2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша республикада медиация бойынша 462 алаң жұмыс істейді, оның ішінде: 19 кабинет – «Қоғамдық келісім» өңірлік КММ жанынан және Достық үйлерінде, 1 кабинет – «Тұран-Астана» университетінің жанынан, ҚХА қамқорлығымен 443 диалог алаңы ашылды (Мемлекеттік мекемелердің қоғамдық қабылдау бөлмелері). ХҚКО, дағдарыс орталықтары, мектептер, емханалар, аудандық, ауылдық әкімдіктер және т.б.)

онда ҚХА медиаторлары азаматтарды қабылдайды және туындаған жағдайды өтеусіз негізде шешуге жәрдемдеседі.

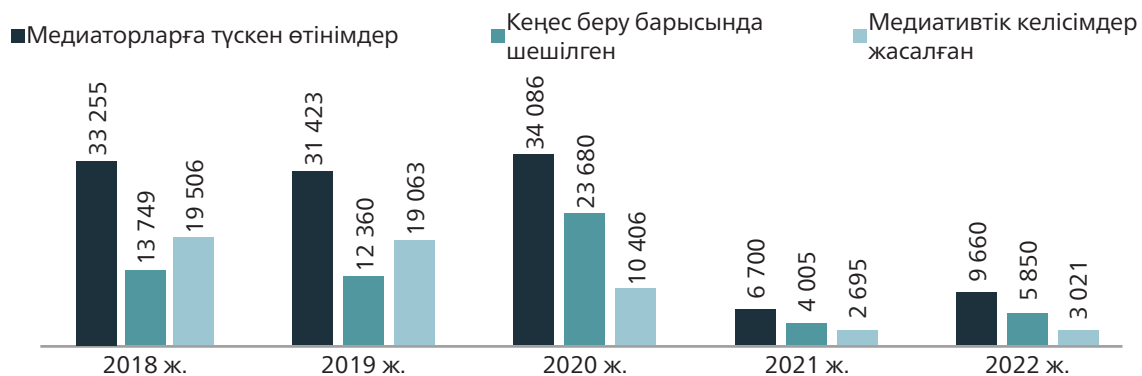
Қазақстан халқы ассамблеясы тізілімінде 1 222 медиатор тіркелген, оның ішінде – 813 қоғамдық және 409 кәсіби медиатор. Қоғамдық медиаторлар өз жұмыстарын өтеусіз негізде жүргізуде. 1-суретте 2018 – 2022 жылдардағы Қазақстан халқы ассамблеясы тізіліміндегі медиаторлар саны көрсетілген.

1-сурет. Қазақстан халқы Ассамблеясы тізіліміндегі медиаторлар саны (2018-2022 жылдар)

Сонымен бірге 2016-2022 жылдары 31373 адам медиация бойынша қысқа мерзімді курстардан өтіп, сертификат алған. 2022 жылы 978 адам этномедиация бойынша дайындықтан өткен.

Медиаторлар белсенді жұмыс істейді деп айтуымызға болады. 2022 жылы медиаторларына 9 660 өтініш келіп түсті, оның ішінде: 5850 кеңес берілген, 3021 өтініш бойынша медиативтік келісімдер жасалды. Өтініштер негізінен отбасылық, еңбек, әлеуметтік-тұрмыстық мәселелер бойынша келіп түсті. Этносаралық сипаттағы мәселелер бойынша ҚХА медиация кабинеттеріне өтініштер түскен жоқ, бұл этникалық топтардың құқықтарын бұзу жағдайларының жоқтығын растайды және этносаралық қатынастардың тұрақтылығын куәландырады. 2-суретте кейінгі 5 жылдағы медиаторларға келіп түскен жалпы өтінімдер саны, соның ішінде кеңес беру арқылы шешілгендері мен медиативтік келісімдер арқылы шешілген өтінімдер саны көрсетілген.

2-сурет. Медиаторларға келіп түскен өтінімдер саны, оның ішінде кеңес беру арқылы және медиативтік келісімдер арқылы шешілгендер (2018-2022 жылдар)

Медиативтік рәсімдердің арқасында медиаторлардың уақтылы көрсеткен құзыретті консультациясы өтініш білдірушілерге өзара тиімді келісімге келуге көмектесті, оларға құқық қорғау және сот органдарын тартпай-ақ туындаған жанжалды шешуге мүмкіндік берді.

Медиаторлар тарапынан жұртшылықтың қатысуымен кең ауқымды іс-шаралар өткізіліп тұрады. 2016-2022 жылдар аралығында медиаторлардың қатысуымен 18 241 іс-шара өткізілген. Дәстүр бойынша 5 тамыз («Медиация туралы» ҚР Заңы қабылданған күні) – медиация күні атап өтіледі. Осы 2023 жылы 31 шілде мен 4 тамыз аралығында Медиация апталығы өткізілді. Апталық аясында «Қазақстан халқы ассамблеясының медиация кабинеттерінің ашық есік күндері» өткізілді. Бұл іс-шараның мақсаты – қоғамдық келісім және жалпыұлттық келісімді қамтамасыз ету, толерантылықты және этносаралық келісімді тәрбиелеу. Сонымен бірге апталық аясында тұрғындар арасында сауалнама жүргізілді. Оған республиканың барлық өңірінен 4 770 респондент қатысты. Сауалнаманың мақсаты – медиация туралы тұрғындардың түсініктерін және қарым-қатынас деңгейін анықтау. Респонденттердің көпшілігінің (68,9%) медиация туралы түсінігі бар. Сонымен бірге «Дау, жанжал туындаған жағдайда Сіз кімге жүгінесіз?» деген сұраққа көпшілігі (58,2 %) «өздері шешуге немесе келесі тараппен келісуге тырысамыз» деп жауап берген. 19,2 % медиаторға жүгінуді жөн тапса, тек 7,7 % сотқа жүгінуді дұрыс деп санайды.

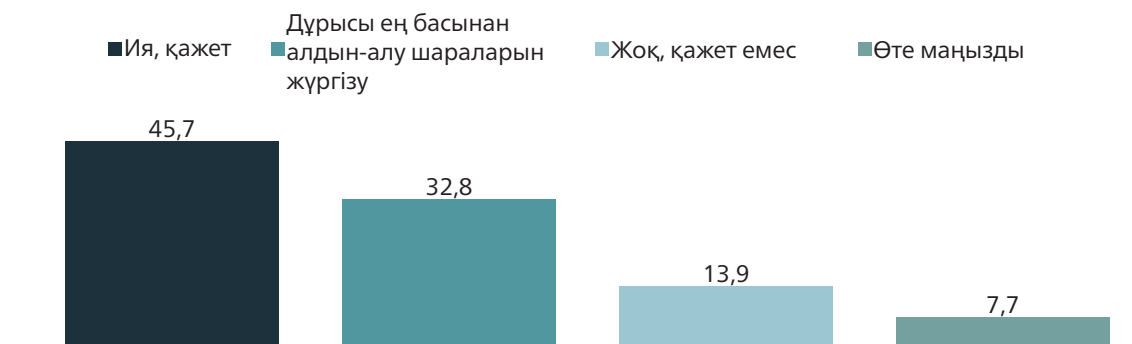
Сауалнамаға қатысқан «Сіздің пікіріңізше, қоғамда ең жиі орын алатын дау-дамайлар?» деген сұраққа көпшілігі (47,6%) әлеуметтік-тұрмыстық, 19,9% отбасылық, 13% еңбек және 2,1% ғана этносаралық деп көрсетеді. Дау-жанжалдардың этносаралық сипатта болуын респонденттердің өте аз бөлігі көрсетеді. Бірақ, бұл Қазақстандағы этносаралық қатынастардың қаупі мен қатері мүлде жоқ деген сөз емес. Әрине жанжал туындамайтын қоғам болмайды, дегенмен мәселе осыдан туындайтын қауіп-қатерді барынша азайтуда болып отыр. «Қатерлер - бұл ұлттың өмір сүру және оң даму мүмкіндіктерін азайтатын қоғам дамуының белгіленген теріс үрдісі. Ұлт болмысының әртүрлі салаларында көрініс беретін қатерлердің бірдей болуы немесе қосылуы, қатерлердің алдын алу бойынша мемлекет шара қолданбаса ұлттың өміріне қауіп төндіруге әкеліп соғады» [8].

Кез-келген әлеуметтік-тұрмыстық сипаттағы дау-жанжал тез арада этносаралық сипатқа ие болуы мүмкін. Әлеуметтік-экономикалық факторлар этносаралық қатынастардың қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді, елдер мен аймақтардың әлеуметтік экономикалық дамуын сипаттайды [9].

«Әлеуметтік-тұрмыстық дау-дамайдың этносаралық қақтығысқа айналған жағдайға тап болдыңыз ба?» деген сұраққа 78,4% кездеспегенін, 12,9% сирек болғанын, 8,7% тараптардың этникалық тегіне назар аудармағанын белгілеген.

Респонденттерге қойылған келесі сұрақ «Этносаралық мәселелерде медиация қажет пе?» деп аталды. Бұл сұраққа берілген жауаптар нәтижелерін 3-суреттен көруге болады.

3-сурет. «Этносаралық мәселелерде медиация қажет пе?» деген сұраққа респонденттердің жауаптары (%)

Жауаптардан байқағанымыздай респонденттердің көпшілігі этносаралық мәселелерде медиация қажет деп санайды. Медиация этносаралық қақтығыстарды шешудің тиімді құралы болып табылады, өйткені ол жанжалға қатысушыларға өз мүдделері мен қажеттіліктерін білдіруге, сондай-ақ екі жақтың мүдделерін ескеретін кампаниялар мен келісімдерді табуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Медиация институты қоғамдық келісімді нығайтуда маңызды рөл атқарады, өйткені ол қақтығыстарды бейбіт жолмен шешуге және барлық тараптардың мүдделерін ескеретін келіссөзге келуге көмектеседі. Медиация дау-жанжалға қатысушылар арасында сенім мен өзара түсіністік қалыптастыруға ықпал етеді, бұл қоғамдық келісімді нығайту үшін негіз болып табылады. Ол сондай-ақ қоғамдағы бейбітшілік пен тұрақтылықты сақтауға ықпал ететін қақтығыстар мен зорлық-зомбылықтың одан әрі өршуіне жол бермеуге көмектеседі.

Сонымен қатар, қақтығыстарды шешуде медиацияны қолдану әртүрлі әлеуметтік топтар арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға және үйлесімді және бейбіт қоғам құруға көмектеседі. Бұл әсіресе мәдени және этникалық дәстүрлердегі айырмашылықтарға байланысты қақтығыстар туындауы мүмкін көп мәдениетті қоғамдарда өте маңызды.

Қазақстанда медиация институты жақсы деңгейде қалыптасты деп айтып өтуімізге болады. Оған ықпал еткен арнайы заңның қабылдануы, осы бағыттағы Қазақстан халқы ассамблеясының белсенді қызметі, медиация кабинеттерінің ашылуы және медиаторлардың біліктілігін жоғарылатуға бағытталған қысқа мерзімді оқыту курстарының ұйымдастырылуы. Сонымен бірге медиация институтын одан әрі дамыту бойынша келесі ұсыныстар жасауға болады:

- медиацияның артықшылықтары және оның халықтың барлық топтары үшін қолжетімділігі туралы насихаттық сипаттағы шаралар өткізу;
- этномедиация саласында оқу курстарын ұйымдастыруды және медиация кабинеттеріне көмек көрсету үшін жергілікті әкімшілікке қолдауды күшейту;
- тұрғындардың медиация қызметтеріне жылдам әрі ыңғайлы қол жеткізуі үшін медиаторлар мен олардың байланыстарының дерекқорын құру;
- медиаторлар үшін сапа стандарттарын әзірлеу және олардың кәсібилігін

растау үшін аттестаттау жүргізу;

- медиация туралы тәжірибе мен білімді тарату үшін халықаралық ұйымдармен және қорлармен бірлескен жобалар ұйымдастыру;

- азаматтар көмекке оңай жүгінуі үшін адамдар көп жиналатын жерлерде (мысалы, вокзалдарда, әуежайларда, сауда орталықтарында) медиация орталықтарын құру.

- қоғамдық медиаторлардың жұмысын қаржылық қолдау мәселелерін шешу;

- әр өңір медиаторлары арасында тәжірибе алмасуды ұйымдастыру, этномедиация саласындағы сарапшылармен жүйелі негізде семинар-тренингтер және дәрістер өткізу;

- құқық қорғау органдарының өкілдеріне осы әдісті өз жұмысында қолдана алатындай медиация бойынша оқыту жүргізу.

Дереккөздер мен әдебиеттер тізімі

1. Жоғарғы Сот 2022 жылғы жұмыстың қорытындысын шығарды. Қазақстан Республикасы Жоғары Сотының ресми сайты // <https://sud.kz/kaz/news/zhogargy-sot-2022-zhylgy-zhumystyn-korytyndysyn-shygardy> (қаралған күні: 08.08.2023.).

2. Liebmann M. Mediation in Context. Jessica Kingsley publishers, 2 б.

3. Phillips B. The Mediation Field Guide. Jossey-Bass, 2001, 8 б.

4. «Медиация туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401-IV Заңы.

5. Дронзина Т., Медиация (учебно-методическое пособие) РГУ «Қоғамдық келісім». Исследовательский институт «Общественное мнение». – Астана, 2015. – 275 б.

6. Хочиева Л. О проблемах законодательства РК о медиации. // https://www.inform.kz/ru/lyudmila-hochieva-o-problemah-zakonodatelstva-rk-o-mediacii_a2412698 (қаралған күні: 21.08.2023.).

7. «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 20 қазандағы N 70-IV Заңы.

8. Қазақстан Республикасы мемлекеттік этносаясат императивтері. Мемлекеттік органдарға айналған талдау материалдары мен әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2012. 516 б.

9. Этносаралық қатынастардағы әлеуметтік-экономикалық факторлар. Д.Э.Ашимханованың жалпы редакциясымен – Нұр-Сұлтан қ., 2021. – 43 б.